

"AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY INTERAKTIV USULLARDAN FOYDALANISHNING TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI".

YA.F.Bektemirova

“Temurbeklar maktabi” harbiy-akademik litseyi rus tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada akademik litseylarda ta‘lim berish jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan zamonaviy interaktiv usullar, turli pedagogik texnologiyalar roli muhokama etiladi.

Kalit so‘zlar: O‘quv jarayoni, pedagog kadrlar, kompetentlik, kompetensiya, rivojlantirish, shakllantirish.

Аннотация: В статье рассматривается роль современных интерактивных методов и различных педагогических технологий, которые могут быть использованы в образовательном процессе в академических лицеях.

Ключевые слова: Образовательный процесс, педагогические кадры, компетентность, компетентность, развитие, формирование.

Annotation: The article examines the role of modern interactive methods and various pedagogical technologies that can be used in the educational process in academic lyceums.

Key words: Education process, pedagogical staff, competency, competence, development, establishment.

Kirish: O‘zbekistonda professional kadrlarni tayyorlash hamda ularning soha bo‘yicha bilimlarini oshirish va ko‘nikmalarini mustahkamlash masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Ushbu ustuvor vazifa, bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Akademik litseylarning zamonaviy ta‘lim tizimida shakllangan kompetensiyalar majmui o‘quvchilarga ta‘lim va tarbiya berish jarayonining mohiyatini aks ettiruvchi asosiy omil hisoblanadi. O‘quvchilarning umummadaniy va kasbiy kompetensiyalari, asosan, dars va mustaqil mashg‘ulotlar jarayonida olingan bilimlar, singdirilgan ko‘nikmalar va malakalar orqali shakllanadi. O‘quv fanlarini o‘rganish jarayonida ularni o‘zlashtirish natijalariga qo‘yiladigan talablar professor-o‘qituvchilar tomonidan qo‘llaniladigan o‘qitish usullariga asoslanishi va o‘quvchilarning mutaxassislik bo‘yicha tayyorgarlik darajasini aks ettirishi lozim. O‘quv jarayonida kompetentli yondashuv, bo‘lajak yetuk mutaxassislarning kasbiy va shaxsiy sifatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularning intellektual salohiyati va qobiliyatlarini oshirish imkoniyatini taqdim etadi.

Asosiy qism: “Kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalari ilk bor AQShda qo‘llangan bo‘lib, “insonning bilimlariga asoslangan, ijtimoiy-kasbiy hayoti faoliyatida belgilangan shaxsiy va intellektual tajribasi” sifatida talqin etilmoqda [3].

“Kompetensiya”, “kompetentlik”, “kompetentli” tushunchalarining o‘zi adabiyotlarda va lug‘atlarda keltirilgan. Masalan, “Inglizcha-o‘zbekcha lug‘at”da quyidagicha ta‘rif keltiriladi: “kompetensiya” “kompetent” (lot. competence –

omilkorlik, xabardorlik, biror belgilangan sohani tushunadigan, biladigan; competent – bilimdon; o‘zining qonuniy huquqiga ega bo‘lgan, biror ishni hal qilish yoki bajarish [4].

Kompetentlik va kompetensiya tushunchalari I.V.Petrova, Y.V.Sadon, O.Y.Gavrilova, A.V.Tarasova kabi olimlarning ilmiy ishlarida keltirilgan. Shuningdek, UNESCO ning “The competent teacher 2010 – 2020” konsepsiyasida ham kompetentlik tushunchasining zamonaviy talqini hamda amaliy ahamiyati alohida yoritib o‘tilgan.

Maqsadi ta‘lim sifatiga erishish bo‘lgan kompetentli yondashuvning ahamiyatini talqin qilganda, ta‘lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar va ushbu sohada e‘lon qilingan hujjatlar ta‘lim mazmunini yangilash jarayonida asosiy birlik sifatida kompetentlik va kompetensiyani ko‘rsatishning ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Bu nuqtayi nazardan, o‘quv jarayonida bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarning mamlakatimizda yetishmasligini inobatga olgan holda, ta‘lim-tarbiya sohasidagi mavjud muammolar, xususan, kasbiy kompetentlikni shakllantirish kabi masalalar ilmiy jihatdan aniqliklar kiritishni talab qiladi.

Shu maqsadda, akademik litsey professor-o‘qituvchilari o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda yuzaga kelayotgan kamchilik va muammolarni bartaraf etish maqsadida amalga oshirilayotgan ishlarni quyidagilarda ifodalash mumkin: [5]:

- O‘quv jarayonini faollashtirish hamda o‘quv materiallarini o‘zlashtirishning yuqori darajasiga erishish;
- O‘quvchilarning darsga bo‘lgan ishtiyoqi va qiziqishini oshirish uchun asosiy e‘tiborni mehnat va hayot uchun muhim bo‘lgan ko‘nikmalar – muloqot, hamkorlik, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga qaratish;
- Shaxsiy yondashuvni taqdim etish orqali har bir o‘quvchining ahamiyatini hisobga olish ham muhimdir. Bu doimiy fikr-mulohazalar motivatsiyani saqlab qolishda muhim rol o‘ynaydi;
- Mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va o‘z fikrini erkin bayon etish ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- O‘quvchilarning nafaqat o‘qishlarida, balki kelajakdagi kasbiy va shaxsiy hayotida ham yordam beradigan ko‘nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish;
- o‘quvchilarning yangi o‘quv materialini mustaqil ravishda o‘zlashtira olishlarini hisobga olib, ularda mustaqil tayyorgarlanish ko‘nikmalarini shakllantirish;
- O‘qitish jarayoniga qo‘yilayotgan kompetensiyalardan kelib chiqqan holda, o‘quvchilarning kasbiy bilim, qobiliyat va ko‘nikmalarini faoliyatga bog‘lash va takomillashtirishga layoqatlilik darajasini rivojlantirish;
- Pedagogik tarkib bilan o‘tkaziladigan konsultatsiyalar hamda ilmiy jamiyat a‘zolari ishlarining o‘z vaqtida tashkil etilishi va samaradorligini qat‘iy nazoratga olish;
- O‘qituvchilarning malakasini tizimli ravishda oshirish, ularning kasbiy mahorati, qobiliyat va bilimini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur.

Fan va texnika taraqqiyotining darajasi, zamonaviy rivojlanishning xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'quvchilarning o'quv jarayonida kasbiy kompetentligini shakllantirish, shu bilan birga zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida ularning bilim, ko'nikma va malakalarining puxta hamda chuqur bo'lishini talab etadi. Akademik litsey bitiruvchilarining professional tayyorgarligi, nazariy va amaliy bilim, ko'nikma, malakalari qanchalik mustahkam bo'lsa, ular malakali mutaxassislar uchun zarur bo'lgan yangi o'quv materiallarini ham shunchalik ongli, chuqur va puxta egallaydilar.

Akademik litseyda tahsil oluvchilarning kompetentligini rivojlantirishda o'qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyalaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Litsey pedagoglarining vazifasi ta'lim oluvchilarning o'z-o'zini takomillashtirish qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. Shu bilan birga, ta'lim va tarbiya jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarga maksimal darajada ilmiy va tizimlashtirilgan bilimlarni o'tkazish, ularda belgilab qo'yilgan minimal vaqt ichida zarur ko'nikma va malakalarini shakllantirish zarur. Uchinchi Renessans avlodini tarbiyalash, birinchi navbatda, kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilganligi sababli, ularni shakllantirish usullarini o'qitish jarayonida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Kasbiy malakalarni shakllantirish metodologiyasini to'liq ochib berish o'qitish usullari va shakllarisiz mumkin emas.

Shu boisdan, ta'lim tizimida mashg'ulotlarning mazmunini chuqur va ko'zlangan maqsadga yetkazish uchun bugungi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalangan holda mashg'ulotlarni qiziqarli tarzda olib borish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Zamonaviy interaktiv usullar, ya'ni o'quvchilar bilan hamkorlikda o'tkaziladigan darslar, har xil multimedia va texnologiyalarning qo'llanilishi, o'qituvchining rolini qayta baholashga olib keladi. Ushbu metodlar, o'quvchilarning faollik darajasini oshiradi, bilimlarning chuqurroq anglashini ta'minlaydi va ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. Fan va texnikaning taraqqiy etgan bir davrida o'quvchilarga uzluksiz ravishda yangi ma'lumotlar bilan birga kasbiy ko'nikma va malakalar tizimidan to'g'ri foydalanish, o'quvchilarni kasbiy kompetentligi yuqori darajada shakllangan qilib tarbiyalashda akademik litsey o'qituvchisi har tomonlama bilim va malakaga ega bo'lishi lozim. Shuningdek, har bir fan o'qituvchisi o'z sohasining ustasi, mohir tarbiyachi, jonkuyar va fidoyi bo'lishi uchun o'z ustida tinmay izlanishi, o'z ishiga ijodiy yondashishi, ta'lim oluvchilarni fanga qiziqтира olishi kerak. Bunga erishish uchun esa o'qituvchilar o'qitadigan fanlari bo'yicha har bir dars turini to'liq va sifatli rejalashtira olishi, o'quv materialining tuzilishini tushunish, ta'lim jarayoniga o'qitish texnologiyalarini to'g'ri qo'llay olishi, axborot texnologiyalarini bilishi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan mashg'ulot jarayonida samarali foydalana olishi lozim [6].

O'qituvchi ta'lim, rivojlanish va tarbiyaning birligi tamoyili talablarini amalga oshirish uchun maqbul shart-sharoitlarni ta'minlash uchun turli interfaol metod va usullarni qo'llab, o'quvchilarga ta'lim berish jarayonini modellashtiradi. Shu boisdan, hozirgi zamonaviy o'qituvchini ta'lim-tarbiya berishda didaktika tamoyillari, zamon talabiga javob beradigan o'qitish vositalari va shakllari, ta'lim usullari bilan bog'liq o'qitishning ilmiy-metodik asoslaridan xabardor qilib borish bilan birga, ularni amalga oshirish texnologiyalari bilan tanishtirish maqsadga muvofiqdir. Taklif

etilayotgan metodologiyada umumiy o'qitish usullari quyidagilardan iborat: hikoya, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi suhbat, ma'ruza, rasm, muammoli vaziyat, munozara, savol-javob usuli, test-intihon usuli, mustaqil izlanish, muammoli taqdimot, qisman izlash yoki evristik tadqiqot usuli. Akademik litseylar o'quv jarayoniga yangicha yondashuv asosida, "SWOT – tahlil", "Xulosalash" (Rezume, Veer), "Keys-stadi", "Qarorlar shajarasi", "Assesment" kabi grafikli organayzerlar vositasi hamda "Tushunchalar tahlili", "Delfi", "Kouching", "Insert", "FSMU", "Brifing", "Intervyu" va boshqa shu kabi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng tatbiq etish orqali o'quvchilarning kompetentligini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Interaktiv usullarning samaradorligi, asosan, o'quvchilarning mustaqil o'rganish qobiliyatini, jamoada ishlash mahoratlarini, shuningdek, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda namoyon bo'ladi. Metodikada qo'llaniladigan ilmiy-metodik asoslarni (o'qitish usullari, shakllari, vositalari va yondashuvlari) sarhisob qilar ekanmiz, shuni ta'kidlash kerakki, o'quvchilarning shu tarzda shakllantiriladigan kasbiy kompetentsiyalari nafaqat malakali, balki shaxsiy fikri hamda ko'nikma va qobiliyatlari doirasiga ega bo'lgan mutaxassisni tarbiyalashga qaratilgan. Zamonaviy interfaol usullar esa akademik litseylarda o'qitish jarayonini har tomonlama rivojlantirishga va ta'limning umumiy sifatini oshirishga xizmat qiladi hamda o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga ko'maklashadi. O'quv jarayonini modellashtirgan o'qituvchi ta'lim, rivojlanish va tarbiyaning birligi tamoyili talablarini amalga oshirish uchun maqbul shart-sharoitlarni ta'minlash uchun har tomonlama fikr yuritish imkoniyatiga ega. Bu esa o'ziga yuklangan vazifalarni samarali bajarishga tayyor bo'lgan malakali mutaxassisning kasbiy tafakkurini shakllantirish imkoniyatidir.

Xulosa qilib aytganda, jamiyatimizning jadal sur'atlarda rivojlanishi va yangilanishi, siyosiy vaziyatning tez o'zgarishi bilan ajralib turadi. Shu boisdan, professional kadrlarni tayyorlash, ularning intellektual salohiyati va kasbiy kompetentligini rivojlantirish, jahon hamjamiyatida rivojlangan demokratik davlatlar darajasiga mos, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali professional kadrlarni tayyorlash milliy tizimini yaratish masalasi ustuvor vazifa sifatida muhim rol o'ynaydi. O'quv jarayonida o'quvchilar nafaqat mustahkam bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari, balki bu bilim, ko'nikma va malakalarni o'z funksional vazifalarini bajarishda qayerda va qanday qo'llash mumkinligini aniq tushunishlari va tasavvur qilishlari lozim.

Xulosa: Amalda bu metodlarni qo'llash orqali quyidagi natijalarga erishiladi:

- ta'lim va tarbiya jarayonini takomillashtiriladi;
- o'quvchilarga maksimal darajada ilmiy va tizimlashtirilgan bilimlar beriladi, ularda ajratilgan minimal vaqt ichida zarur ko'nikma va malakalarni shakllantiriladi;
- ommaviy nutq, bahslashish, munozara va polemika ko'nikmalarini rivojlantiradi, axborotni tanqidiy idrok etish, o'z nuqtayi nazarini asosli taqdim etishga o'rgatadi;
- o'zlashtirish darajasiga, ishbilarmonlik munosabatlari etikasi va ishni tashkil etish mexanizmiga ta'sir ko'rsatadi;

- o'quvchini fanga bo'lgan qiziqishini orttiradi, uning mavjud qobiliyatini ochadi, mantiqiy fikrlashga o'rgatadi, tafakkurini shakllantiradi;
- bilimlarni amaliy qo'llash ko'nikmalarini hosil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni. Oliy ta'lim. Me'yoriy hujjatlar to'plami. – T.: «Sharq», 2013.
2. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganining 25 yilligi munosabati bilan Vatan himoyachilariga bayram tabrigi. // «Postda» gazetasi, 2017 yil 3-son.
3. Ro'ziyeva D., Usmonboyeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar mohiyati va qo'llanilishi. / Metodik qo'llanma. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013. 111-112b.
4. To'rayev B.Z., Muqimova G.X. Ta'limda kompetentli yondashuv: o'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirish. // «O'zbekiston oliy ta'lim tizimida kadrlar resurslarini boshqarish va rivojlantirish» mavzusidagi Respublika seminar materiallari. - T: «Iste'dod» jamg'armasi, TDPU. 2014. –52-b.
5. Gavrilova O.E. Talabalarning kasbiy vakolatlarini shakllantirish – o'quv klasterining sharoitida tikuvchilik ishlab chiqarish mutaxassislari bo'ladi. / Kesh. Ped. fanlar. - Qozon, 2011.P. 257.
6. Petrova I.V. Universitet talabalari o'rtasida kasbiy tarbiya paytida kasbiy vakolatlarni shakllantirish. / O'chirish ... kon. Ped. fanlar. - Ulyanovsk, 2010.c. 255.